

Іванцев Л. І., кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри загальної та клінічної психології

Пилипко М. М., студент

*Інститут післядипломної освіти та дистанційного навчання
ДНУВЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Духовно-моральний розвиток особистості залишається одним із головних пріоритетів сучасного освітнього процесу, оскільки «...сьогодні визначальним для людства та окремої особистості повинні стати моральні й духовні цінності, бо від них залежить виживання земної цивілізації» [5].

Проблеми, пов'язані з вивченням суті моралі, моральних якостей особистості, завжди були в центрі уваги психологів. З одного боку, вчені розглядали мораль, як специфічне явище суспільної культури людства, генезис якої визначається проблемами соціального життя і необхідністю нормативної регуляції міжособистісних взаємодій у різних умовах їх життєдіяльності. Зокрема, В. П. Москалець вважає мораль однією з нормативно-регулятивних форм суспільної свідомості, яка впливає на суспільні, соціальні відносини, людські стосунки за допомогою принципів, правил, норм, законів, кодексів, приписів [2]. З іншого боку, тлумачення моралі поєднували з духовністю, що має опору в трансцендентній сфері, в абсолютних цінностях: Добрі, Любові, Справедливості, Свободі і вбачали суть моралі «у золотому правилі» (аксіологічний аспект – категорія добродійності) та категоричному імперативі (деонтологічний аспект – категорія обов'язку). «Золоте правило» осмислюється як основа моральних взаємин і поведінки. У ньому зафіксовано дві функції моралі: обмеження зла і вимога творення добра. Існують різні його модифікації, які широко використовуються у гуманістичній психології:

- це « правило співчуття» (не роби іншому того, чого не бажаєш собі), завдяки якому людина, виходячи зі своїх уявлень приємного і неприємного, повинна кожного разу ставити себе на місце іншого, щодо якого здійснюється дія, передбачаючи, що його почуття такі самі;
- це «правило автономності», в якому основою поведінки є моральне судження про поведінку іншого (не роби сам того, чого не схвалюєш в іншому);
- це «правило обопільності» (як ви бажаєте, щоб люди чинили стосовно вас, чиніть і ви так стосовно них) [1].

Психологічний контекст дій та вчинків відповідно до цих правил полягає в тому, що вони є особистісною ініціативою індивіда, його бажанням, вибором свободи власної та реалізація людської доброчинності щодо інших. Таким чином, поведінка людина буде моральною тоді, коли вона враховує факт ціннісного існування інших людей, поважає свободу й автономність як кожного з них, так і власну.

Суть моралі пов'язана з регуляцією суспільного життя людей. Проте вона не тільки регулює людські стосунки, поведінку, свідомість, але й виступає щодо цих форм як оцінно-нормативний спосіб життєіснування. До того ж вона є ціннісним виміром – прагненням до блага, досконалості та добра для всіх людей. Мораль – це різновид духовного засвоєння дійсності, як ціннісно-імперативний спосіб опанування світу, пов'язаний з виробленням духовних цінностей та нормативних вимог, що спрямовують і регулюють взаємодії людей у природному та соціальному довіллі. Мораль містить у собі індивідуалізуюче начало, яке корелює з обраним способом життя особистості та з її особливими соціальними якостями. Специфічною формою пред'явлення цінностей є належне. Належне виступає як цінність і для особистості є благом, особливо тоді, коли вона захоплена реалізацією духовних цінностей, коли в неї відбувається становлення соціальних якостей (самоцінностей). Тоді постає проблема моральних цінностей і співвідношення з цінностями суспільства [4].

Водночас у наш час щодо розв'язання проблем духовності, моралі у суспільній свідомості проявляється індиферентність як до характерних прикмет сучасності. Моральні колізії, що обговорюються на екранах телебачення, на сторінках газет і журналів та в Інтернеті, не викликають живого відгуку у суспільстві. Завдяки несприятливим, деформованим економічним і соціально-політичним обставинам теперішнє життя молодого покоління перенасичене такими явищами морального порядку, що, будучи розташовані в дихотомії добра і зла, в яких прямо чи опосередковано зло, на жаль, претендує на головну позицію. Це негативно впливає на юну особистість, яка не лише осмислює всі життєві перипетії, але й «вбирає» в себе, як губка, норми та інформацію переважно зі змістом морального ризику, засвоює способи уникнення морального обов'язку, оволодіває способами захисту від внутрішніх колізій [5].

Відповідно перед освітніми закладами постало складне завдання, суть якого полягає в тому, щоб зберегти класичні ціннісні орієнтири та оновити, відродити процес виховання, наповнюючи структуру діяльності особистості учня новими потребами моральної поведінки, пріоритетними загальнолюдськими цінностями, навіть у таких суперечливих умовах сьогодення. Процес зменшення ролі матеріальних чинників і посилення на провідну роль в житті людини духовно-моральних, національних та культурних чинників буде впливовим тільки за умови правильно організованих впливів сучасного буття. Тому, дітей молодшого шкільного віку слід навчати робити правильний самостійний вибір стосовно власного морального буття, так як молодший шкільний вік – це період накопичення та засвоєння знань. Успішному виконанню цієї важливої функції сприяють характерні особливості дітей цього віку: довірливе підко-

рення авторитету, емоційне сприймання, увага, найвищою ігрове ставлення до того, з чим вони стикаються.

Для цілісного онтогенезу особистості молодший шкільний вік є одним з найважливіших етапів життя дитини, оскільки якраз у цей період виникають важливі особистісні новоутворення, які в майбутньому стають передумовами для її подальшого розвитку. Зі вступом дитини до школи, змінюється її статус, соціальні ролі, установки; цей період також охоплює радикальні зміни фізичного, соціального та психологічного характеру. У плані морального розвитку молодший шкільний вік слід розглядати як вік, якому притаманні специфічні потреби, мотиви, моральні цінності, орієнтири, стилі поведінки. Проте діти даного віку, як наголошував Ж. Піаже, спілкуючись один з одним не використовують для регулювання відносин моральні правила, не володіють моральними принципами при взаємодії. «До 7 років безпосередня емоція, бажання миттєво витісняють із їх свідомості будь-які моральні норми. До цього віку дитина здатна і на моральні вчинки, але робить це, не задля сформованим моральним принципам, а випадковому внутрішньому імпульсивному настрою. Межа можливості переходу до самостійного етапу морального розвитку – 8-10 років» [3].

За концепцією Ж. Піаже, модель морального зростання особистості дитини можна подати у такому вигляді:

а) позитивне ставлення до моральних законів у підростаючій особистості формується у процесі розвитку її реальних соціальних взаємин;

б) соціальні стосунки ґрунтуються на двох основних формах: взаєминах підлеглості особистості дитини і незаперечній вишості дорослих; взаєминах співтворчості, кооперативності, які будуються на основі рівності та справедливості;

в) соціальні відношення функціонально пов'язані із системою моральних суджень; доки дитина підлегла, моральні судження виносяться, виходячи тільки з влади авторитету, тобто є об'єктивними.

У вітчизняній психології дослідження особливостей і природи морального розвитку молодшого школяра інтерпретуються по-різному, але загалом, вчені доводять думку про те, що моральні судження і моральні вчинки молодших школярів, зумовлюються психічними утвореннями та виникненням нового рівня свідомості, який дає можливість формувати свідоме ставлення до себе, до людей і подій. На основі проаналізованих підходів до вивчення процесу морального становлення зростаючої особистості, можна відзначити, що розвиток дитини як моральної особистості здійснюється внаслідок її активної взаємодії з соціумом, внаслідок чого виникає індивідуальна ситуація розвитку, яка зумовлює своєрідність кожної особистості і великою мірою визначає шляхи її подальшого розвитку [5].

Література:

1. Гусейнов А.А. Золотое правило нравственности. – М.: Молодая гвардия, 1988. – 270 с.
2. Москалец В.П. Психологія релігії: посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 240 с.
3. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М.: Междн. психолог. академия, 1997. – 660 с.
4. Савчин М.В. Духовний потенціал людини. – Івано-Франківськ, вид-во «Плай» Прикарпатського університету, 2001. – С. 37-59.
5. Моральна свідомість та самосвідомість особистості. Монографія. / За ред. проф. М.В. Савчина, доц. І.М. Галяна. – Дрогобич, 2009. – 288 с.

Іванцев Н. І., кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та клінічної психології

Русіник-Черняєва О. І., студентка

*Інститут післядипломної освіти та дистанційного навчання
ДНУВЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

АГРЕСИВНІ ТЕНДЕНЦІ В ДИТЯЧІЙ ПОВЕДІНЦІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ

Дитинство в психологічній науці визначають як основу в формуванні людської особистості, коли своєчасне створення належних умов, правильна організація життя та виховання будуть запорукою повноцінного розвитку здорової від народження дитини.

Прояви агресії в дитячих закладах і в повсякденному житті дітей є проблемою, яка викликає глибоку турботу і вимагає постійної уваги. Дитяча агресія виявляється в дуже ранньому віці. Маленька дитина демонструє, в першу чергу, не агресію, а людей, які є навколо неї, бо до певного віку залежна від того просторового оточення, в якому перебуває. Спершу це сім'я, згодом цей простір розширюється – додається садок, школа, спілкування з ровесниками. І що ширшим є соціум дитини, то більше центрів, які можуть ставати джерелом агресії.

На думку психологів (Л. І. Божович, С. Д. Максименко, А. О. Реан, Є. О. Смірнова, В. М. Холмогорова, В. У. Кузьменко), дошкільний вік є важливим для формування і закріплення різних поведінкових актів. Деструктивні реакції характерні для більшості дошкільників, але із засвоєнням правил і норм організації діяльності вони поступаються соціально схвальним формам поведінки. Однак, у певній категорії дітей прояви агресії не тільки зберігають-

